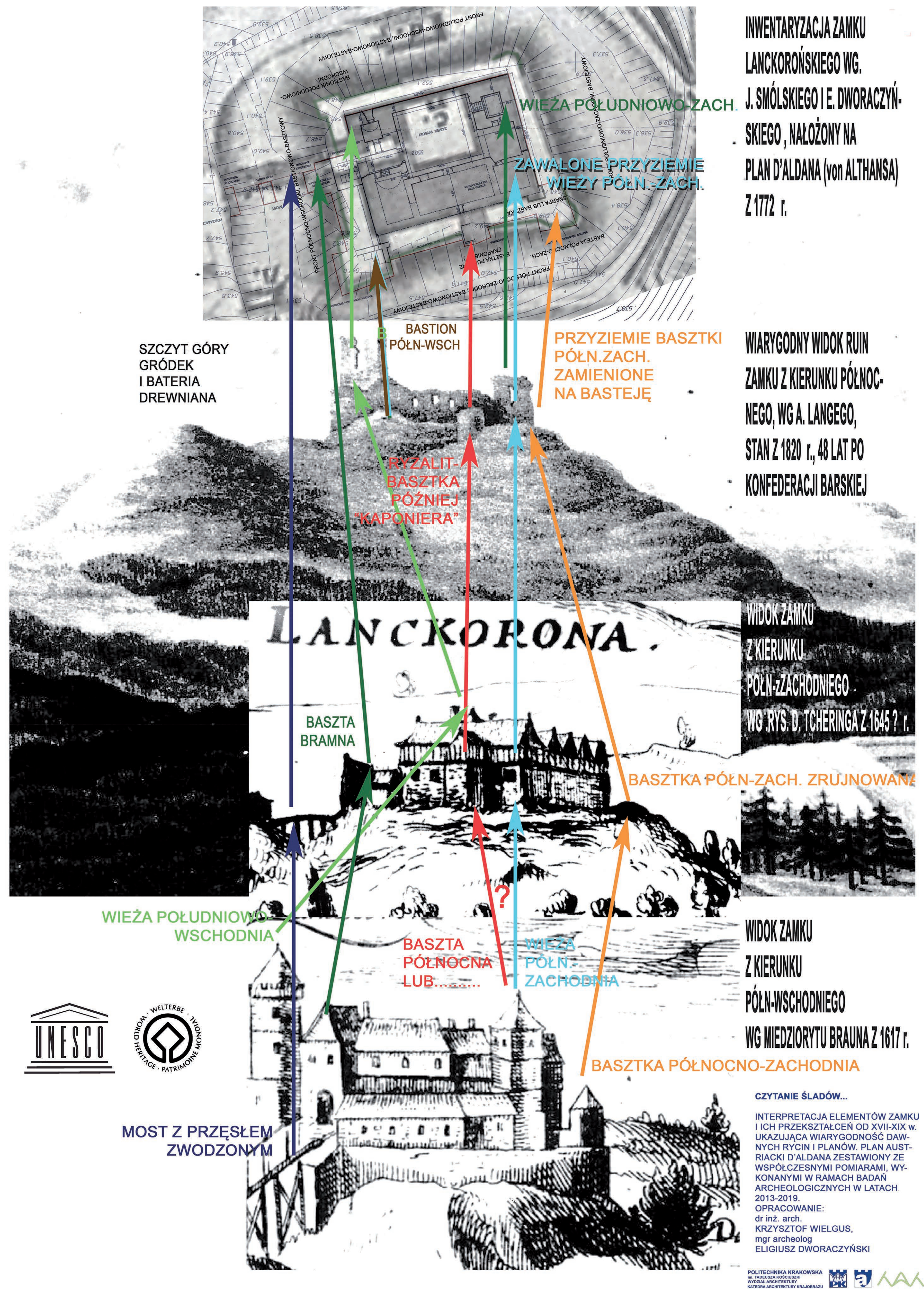

Twierdza Lanckorona

– krajobrazowe laboratorium dziejów Polski

INWENTARYZACJA ZAMKU LANCKORÓŃSKIEGO WG. J. SMÓLSKIEGO I E. DWORACZYŃSKIEGO, NAŁOŻONY NA PLAN D'ALDANA (VON ALTHANSA) Z 1772 r.

WIARYGODNY WIDOK RUIŃ ZAMKU Z KIERUNKU PÓŁNOCNEGO, WG A. LANGEGO, STAN Z 1820 r., 48 LAT PO KONFEDERACJI BARSKIEJ

WIDOK ZAMKU Z KIERUNKU POŁN.-ZACHODNIEGO WGRYŚ D. TCHERINGA Z 1645 ? r.

WIDOK ZAMKU Z KIERUNKU POŁN.-WSCHODNIEGO WG MIEDZIORYTU BRAUNA Z 1617 r.

CZYTANIE ŚLADÓW...
 INTERPRETACJA ELEMENTÓW ZAMKU I ICH PRZEKSZTAŁCEN OD XVII-XIX W. UKAZUJĄCA WIARYGODNOŚĆ DAWNYCH RYCIN I PLANÓW. PLAN AUSTRIACKI D'ALDANA ZESTAWIONY ZE WSPÓŁCZESNYMI POMIARAMI, WYKONANYMI W RAMACH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH W LATACH 2013-2019.
 OPRACOWANIE:
 dr inż. arch. KRZYSZTOF WIELGUS,
 mgr archeolog ELIGIUSZ DWORACZYŃSKI

POLITECHNIKA KRAKOWSKA
 WYDZIAŁ ARCHITECTURY
 KATEDRA ARCHITECTURY KRAJOBRAZU

Góra Zamkowa w Lanckoronie jest unikatowym w skali kraju, a także pod niektórymi względami również w skali Europy i świata, zespołem o niepowtarzalnych wartościach historycznych oraz krajobrazowych.

Jako element zespołu pielgrzymkowego w Kalwarii Zebrzydowskiej, została objęta wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa Natury i Kultury UNESCO, decyzją z 1 grudnia 1999 r. (certyfikat UNESCO z 9 maja 2000). 30 października 2000 r., rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, „Kalwaria – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego”, a w tym Góra Zamkowa uznane zostały za Pomnik Historii RP.

W wielkim zespole Kalwarii – „Polskiej Jerozolimy”, odwzorowaniu Świętego Miasta w polskim krajobrazie, Górze Lanckorońskiej, przypadła rola Góry Oliwnej. Jednakże wartości tego niezwykłego miejsca wynikają także z innych źródeł.

Odkryte w roku 2017 ślady archeologiczne wskazują, że najstarszą znaną warownią, wieńczącą sam szczyt Góry Lanckorońskiej, był gródek stożkowaty z początków państwowości polskiej. Znalezione tam relikty ceramiki wskazują jednoznacznie na X wiek. Ślady gródka są czytelne do dziś, zaś niezwykłość tego miejsca przejawiała się i tym, że w roku 1771 konfederaci barscy zlokalizowali tu tzw. „Baterię Drewnianą” – pierwsze dzieło obronne konfederackiej Twierdzy Lanckorona.

Zamek lanckoroński został erygowany przez Kazimierza III Wielkiego ok. 1366 r. Zamki zachodniej Małopolski, fundowane przez tego króla, stanowiły warowną granicę najważniejszego ówczesnie dla kraju, stołecznego województwa. Warownia lanckorońska strzegła granicy z Księstwem Oświęcimskim oraz tzw. korytarza radwanickiego.

Była elementem systemu obrony strefowej, zagrażającej potencjalnemu przeciwnikowi wykrwawianiem się na poszczególnych zamkach, usytuowanych wzdłuż przewidywanych kierunków natarcia; nie bez przyczyny Kazimierz Wielki uznawany był za jednego z najzdolniejszych fortyfikatorów naszej części Europy doby średniowiecza. Ok. 1331 r. Kazimierz Wielki lokował na prawie magdeburskim miasto Lanckorona.

Zamek lanckoroński, pełniący w wieku XVI funkcję siedziby starostwa, zyskał pierwsze umocnienia zewnętrzne, rozbudowane w czasach Mikołaja Zebrzydowskiego. Stanowią one z najstarszych w kraju zachowanych fortyfikacji ziemno-murowanych, dostosowanych do wczesnej broni palnej. Są one badane od 2015 r.

Sławne widzenie Mikołaja Zebrzydowskiego, które stało się u podstaw ufundowania w roku 1602 Kalwarii, miało miejsce z okna lanckorońskiego zamku. Pełnił on wówczas funkcję ufortyfikowanej rezydencji. Można powiedzieć iż wizja największego w Polsce parku pielgrzymkowego zrodziła się na szczycie Zamkowej Góry, w komnacie lanckorońskiej warowni.

Pół wieku później zamek został uszkodzony w czasie najazdu szwedzkiego, nie stracił jednak wartości obronnych. Dowodzi tego kolejny etap militarnej funkcji Góry Zamkowej, jej ufortyfikowanie przez konfederatów barskich. To pierwsze z narodowych powstań, jest do dziś ruchem budzącym zrozumiałe kontrowersje. Doczekała się w okresie współczesnym w zasadzie jednej przekrojowej monografii, dwutomowej publikacji Władysława Kopnocyńskiego, wydanej w latach 1936 – 1938, lecz w świadomości historycznej przeciętnego obywatela praktycznie nie istnieje.

Najczytelniejszym w Polsce śladem krajobrazowym konfederacji barskiej jest lanckorońska twierdza. Bastionowe umocnienia ziemne wokół zamku, pełniące rolę śródszańca fortecy, zostały rozbudowane i niejako utrwalone przez Austriaków, po upadku konfederacji w roku 1772. Tak szczególna sekwencja wydarzeń pozwoliła dotrzeć do naszych czasów dzieło francuskich inżynierów de la Serre'a, Galiberta i d'Elliota, nałożonemu w dobie konfederacji na polski, średniowieczny zamek i utrwalonemu, już epoce zaborów, przez służby inżynieryjne generała von Althana.

Lanckorońska twierdza konfederacka – nowożytna, górską forteca powstańcza, jest unikatem, co potwierdza wpis na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wpis ten został dokonany głównie z innych powodów; teraz należy wzmocnić jego uzasadnienie wartościami niezwykłego zabytku inżynierii fortyfikacyjnej i równocześnie pola bitwy. Pochodzi on z okresu tak mało znanego, że więcej jest w Polsce rozpoznanych stanowisk archeologicznych związanych z okresem pradziejowym, niż z fortyfikacjami barskimi, zaś konfederackich zabytków w muzeach i izbach pamięci jest mniej, niż artefaktów z epoki brązu lub żelaza.

Górska twierdza, budowana według wzorów francuskich, posiadała nowoczesny wówczas narys bastionowo – kleszczowy, występowały w niej jednak również elementy zwiastujące nadejście nowych trendów – detaszowane tzn. wydzielone z obwodu obronnego, wspierające się wzajemnie ogniem broni palnej, blokhauzy dla piechoty itp.

W Lanckoronie istnieje więc unikatowy zabytek: jeden z największych zespołów stałej fortyfikacji ziemnej, w stanie praktycznie idealnym – z zachowanym niemal pełnym obwodem obronnym, profilami wałów i stoków. Górski charakter Twierdzy Lanckorona, spowodował jej doskonałe dostosowanie do istniejących warunków terenowych i stosowanie jednostkowych, niepowtarzalnych rozwiązań. Jest przykładem zbliżonym do górskiej, pruskiej twierdzy Srebrna Góra – owa wielka fryderycjańska warownia ma układ podobny do Lanckorony i w podobny sposób wykorzystuje walory górskiego ukształtowania terenu. Nie jest jednak przykładem fortyfikacji związanej bezpośrednio z losami Polski, choć stanowi światowy unikat.

Twierdza Lanckorona natomiast jest ściśle związana z tragicznymi losami konfederacji; z udaną obroną twierdzy 20 lutego 1771 roku, kiedy to wojska rosyjskie, dowodzone przez Andrieja Suworowa, odparto, ale też z bitwą, w której wojska moskiewskie zadały klęskę konfederackiej armii, a poległych

konfederatów pochowano w Lesie Groby. Dziś ten fakt upamiętnia tam kaplica św. Michała Archanioła i symboliczne mogiły.

Warownia lanckorońska jest wyjątkowo czytelnym zapisem dziejów Polski i Europy, od średniowiecza do okresu kształtowania się korzeni współczesności – końca XVIII wieku. Jest rodzajem „krajobrazowej przypowieści” o przemianach dziejowych Europy Środkowej, kraju i regionu, wkomponowanej w jeden z najpiękniejszych w skali Polski, punktów ekspozycji rozległego obszaru gór, pogórza i Doliny Wisły.

Lanckorona stanowi rodzaj „królewskiej łoży” skąd najlepiej widać – w sensie dosłownym i przenośni – procesy które kształtowały i kształtują naszą rzeczywistość. Także jej wplecenie w zespół kalwaryjny o światowym znaczeniu – Kalwarii Zebrzydowskiej – przesądza o uniwersalności tego niedocenionego jeszcze założenia. Lanckorońska twierdza, zawierająca zamek i kilka faz rozwoju fortyfikacji ziemnych, będąca zapisem wyjątkowo ważnych i złożonych dziejów, spełnia więc warunki WYJĄTKOWOŚCI i równocześnie UNIKATOWOŚCI swych wartości. Jej właściwe udostępnienie ma niezwykle ważną misję – stać się może i powinna rodzajem krajobrazowego probierza, swoistego „Laboratorium Dziejów Polski” – o uniwersalnym znaczeniu.

W przeddzień 250. rocznicy zawiązania konfederacji barskiej opracowany został, w oparciu o badania, projekt wieloetapowej rewaloryzacji i udostępnienia Góry Zamkowej. Nie zakładał on odbudowy zamku, lecz uczynienie z całego jej szczytu – rodzaju kulturowo-przyrodniczego sanktuarium, urządzonego według nowoczesnych, zachowawczych zasad kształtowania krajobrazu narracyjnego dla turystyki kulturowej, odpowiadających randze zabytku UNESCO. Wszystkie badania oraz przygotowanie koncepcji projektowej oraz projektu wykonane zostały staraniem i wyłącznym finansowaniem Gminy Lanckorona. Pięć scenariuszy, prowadzących turystów i pielgrzymów szlakami najpiękniejszych panoram, najwartościowszych obszarów przyrodniczych, umocnień średniowiecznych, konfederackiej twierdzy i szlakiem „Lanckorony Mistycznej”, wpisanej w religijny kompleks polskiego, beskidzkiego Jeruzalem, przewidzianych jest do zrealizowania zrównoważonymi środkami, utrzymującymi i eksponującymi przede wszystkim autentyczność i tożsamość miejsca, nazwanego u zarania swych dziejów – *Landiscorone* czyli Koroną Kraju.

Krzysztof Wielgus

WSPÓŁCZESNE ZDJĘCIE HIPSOMETRYCZNE Z ELIMINACJĄ ZIELENI

FORTYFIKACYJNY SKARB LANCKORONY. NAJDOKŁADNIEJSZY ZE ZNANYCH PLANÓW UMOCNIEŃ LANCKORONY, SPORZĄDZONY PRZEZ SŁUŻBY INŻYNIERYJNE AUSTRIACKIEJ DYWIZJI, DOWODZONEJ PRZEZ GEN. VON ALTHANA (D'ALDANA) PO 1772 ROKU PO PRZEJĘCIU TWIERDZY OD WOJSK KONFEDERACKICH.

OLBRZYMIĄ SKALĘ ZAŁOŻENIA FORTECZNEGO W PEŁNI POTWIERDZA WSPÓŁCZESNE ZDJĘCIE W TECHNOLOGII LIDAR (Z ELIMINACJĄ ZIELENI)

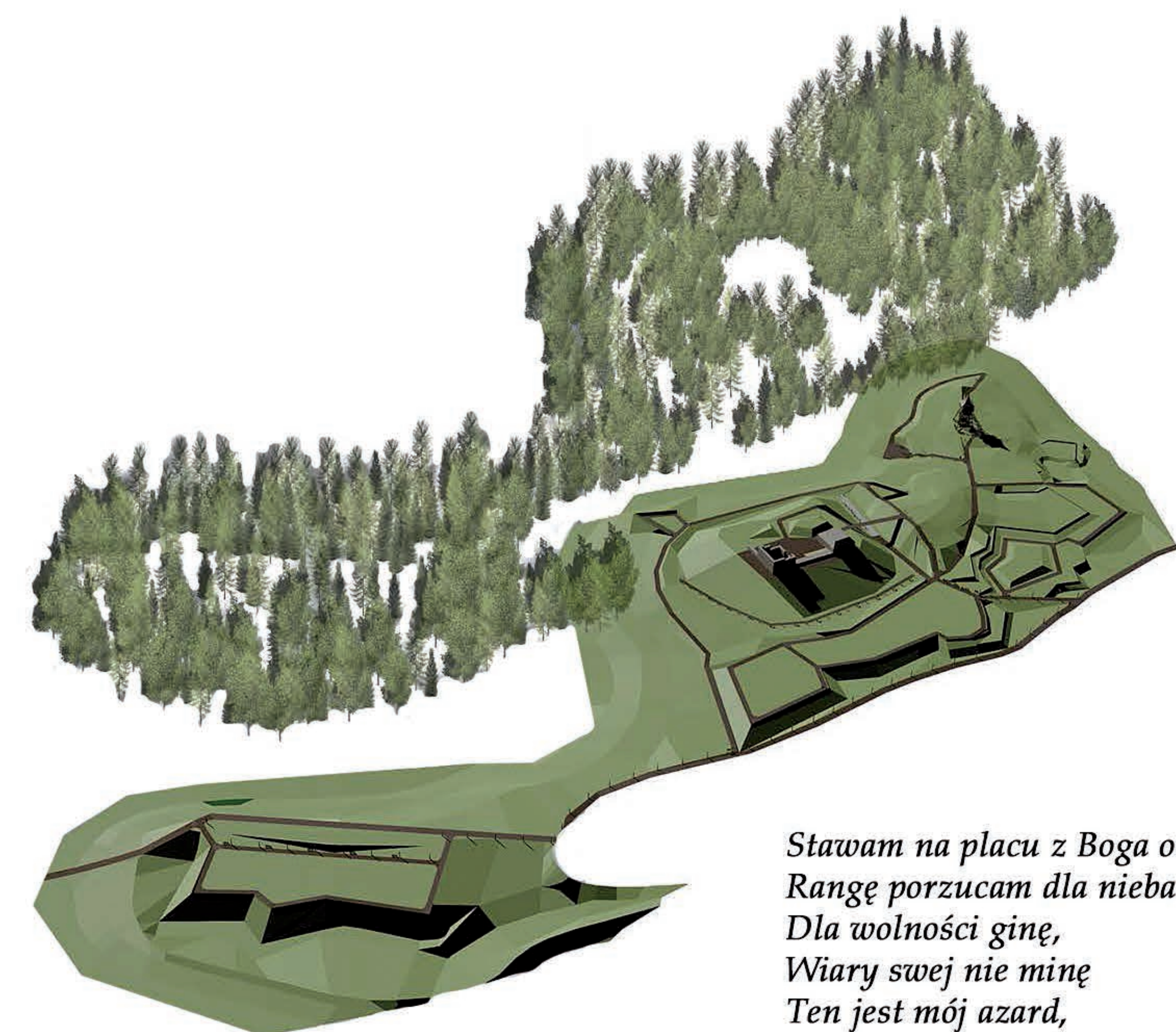
LANCKORONA JEST UNIKATOWYM W SKALI KRAJU I RZADKIM W EUROPIE ZESPOŁEM FORTYFIKACJI Z RÓŻNYCH EPOK, W TYM Z CZASÓW PIERWSZEGO POLSKIEGO POWSTANIA NARODOWEGO
OPRACOWALI: KRZYSZTOF WIELGUS, SZYMON WIELGUS, PIOTR KNEZ

ORYGINAŁ PLANU W ZBIORACH KRIEGSARCHIV W WIEDNIU

URBA architects

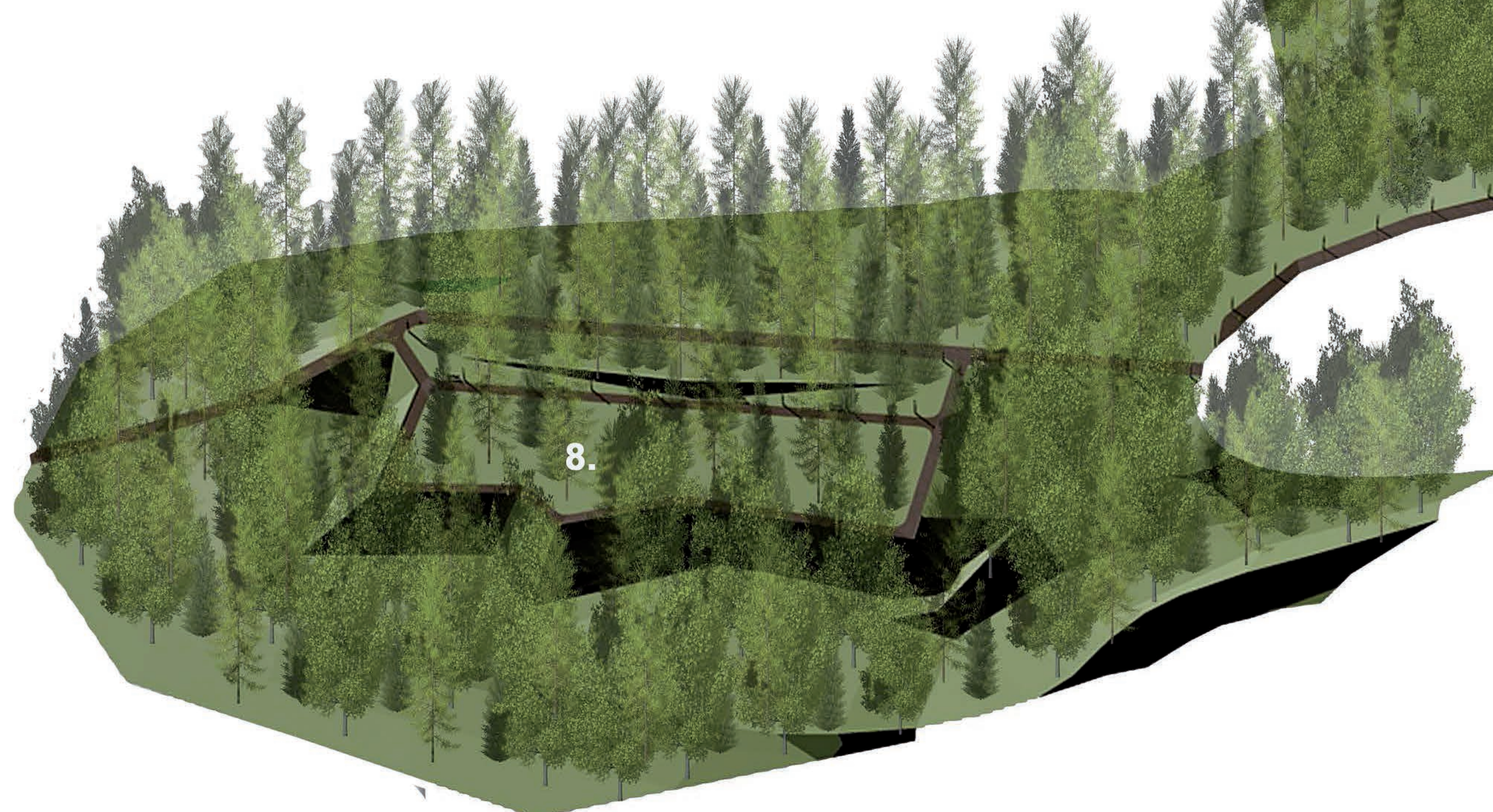
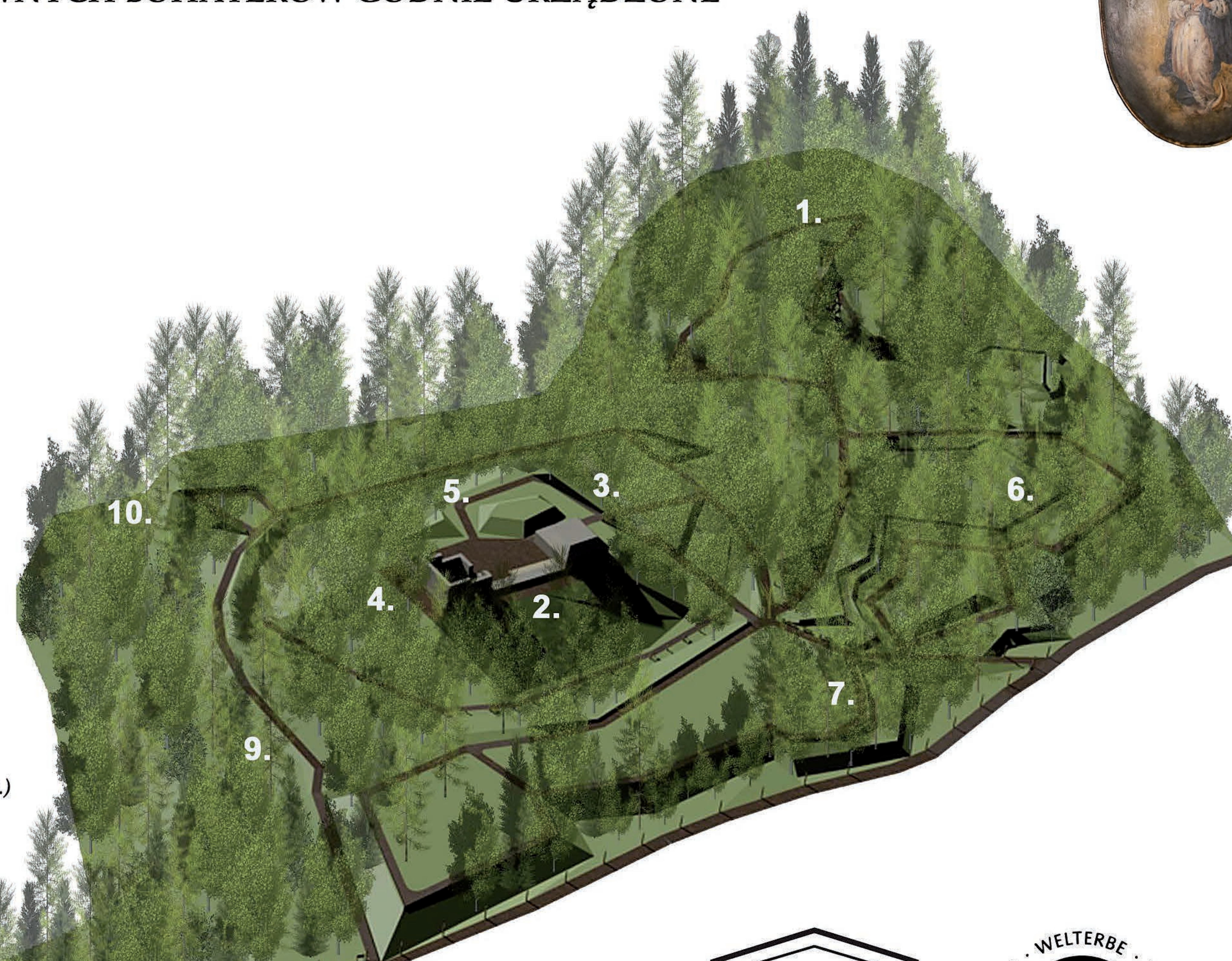
POLITECHNIKA KRAKOWSKA
WYDZIAŁ ARCHITECTURY
KATEDRA ARCHITECTURY PAJAZOBU

ZAMEK I TWIERDZA NA GÓRZE ZAMKOWEJ W LANCKORONIE, JAKIMI JE INŻYNIEROWIE DE LA SERRE, GALIBERT I D'ELLIOT W CZASIE KONFEDERACJI BARSKIEJ UCZYNILI (1770-1772) ZAŚ AUSTRIACY DO ROKU 1780 ROZBUDOWALI, KTÓRE TO SZANCE I BASTIONY, DO DZIŚ DOTRWAWSZY, WINNY BYĆ KU CHWALE DAWNYCH BOHATERÓW GODNIE URZĄDZONE I NARODOWI UKAZANE !

*Stawam na placu z Boga ordynansu,
Rangę porzucam dla nieba wakansu,
Dla wolności ginę,
Wiary swej nie minę
Ten jest mój azard,
Ten jest mój azard!*

(z anonimowej pieśni Konfederatów Barskich z ok. 1770 r.)

RYSUNEK UMOCNIEŃ TWIERDZY LANCKORONA W STANIE Z ROKU 2014 WRAZ Z KONCEPCJĄ UCZYTELNIENIA I UZUPEŁNIENIA ZNISZCZEŃ ORAZ UDOSTĘPNIENIA DLA CELÓW EDUKACYJNYCH I TURYSTYCZNYCH
AUTOR: mgr inż. arch. krajobrazu PATRYCJA GARBIEN, POD KIERUNKIEM dr hab. inż. arch. JADWIGI ŚRODULSKIEJ-WIELGUS.
OPRACOWAŁ: dr inż. arch. KRZYSZTOF WIELGUS.

UWAGA! NUMERACJA OBJAŚNIONA JEST NA SĄSIEDNIEJ PLANSZY!

POLITECHNIKA KRAKOWSKA
im. TADEUSZA KOŚCIUSZKI
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY
KATEDRA ARCHITEKTURY KRAJOBRAZU

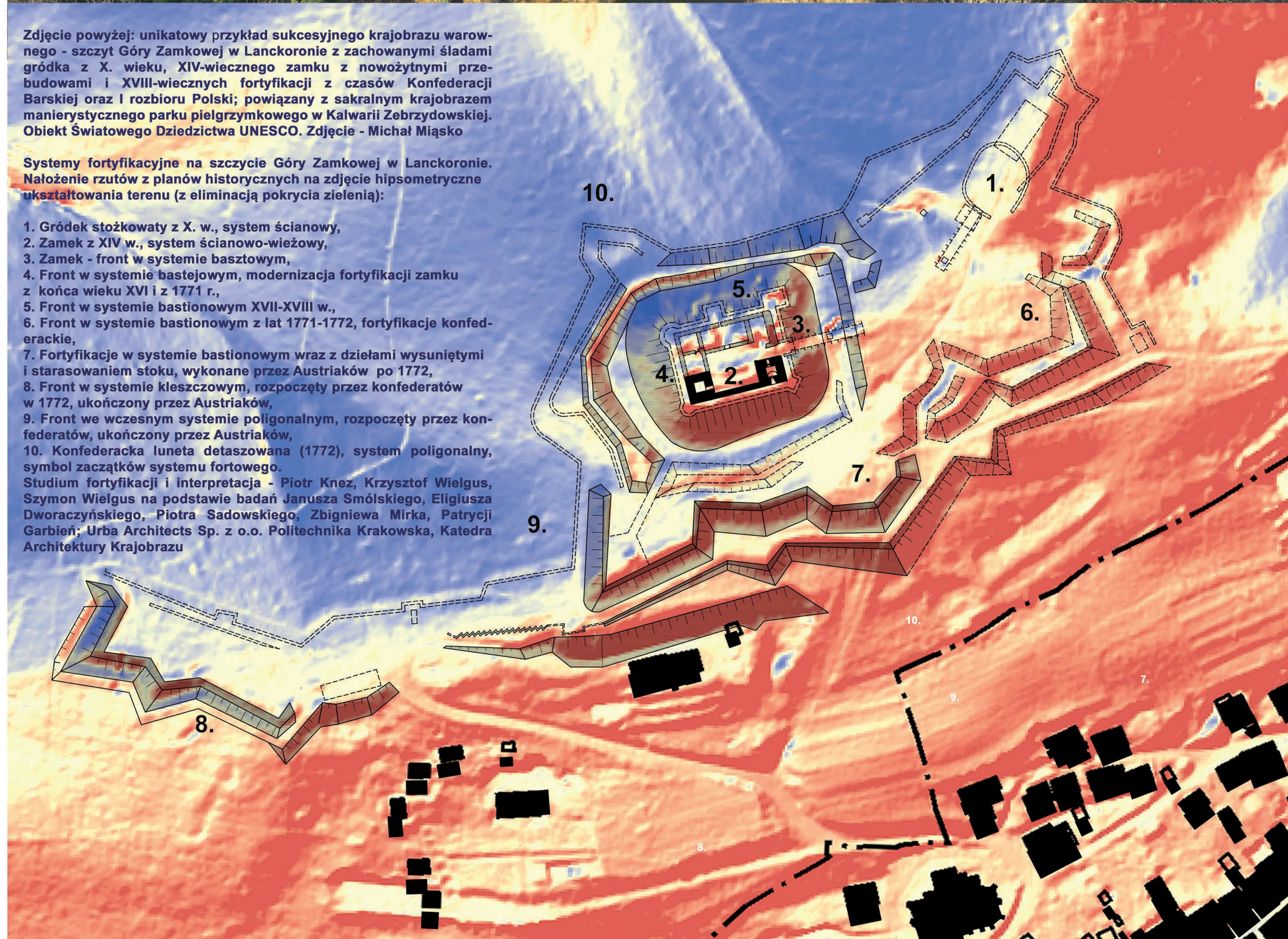

Zdjęcie powyżej: unikatowy przykład sukcesyjnego krajobrazu warownego - szczyt Góry Zamkowej w Lanckoronie z zachowanymi śladami gródka z X. wieku, XIV-wiecznego zamku z nowożytnymi przebudowaniami i XVIII-wiecznych fortyfikacji z czasów Konfederacji Barskiej oraz I rozbioru Polski; powiązany z sakralnym krajobrazem manieroistycznego parku pielgrzymkowego w Kalwarii Zebrzydowskiej. Obiekt Światowego Dziedzictwa UNESCO. Zdjęcie - Michał Miąsko

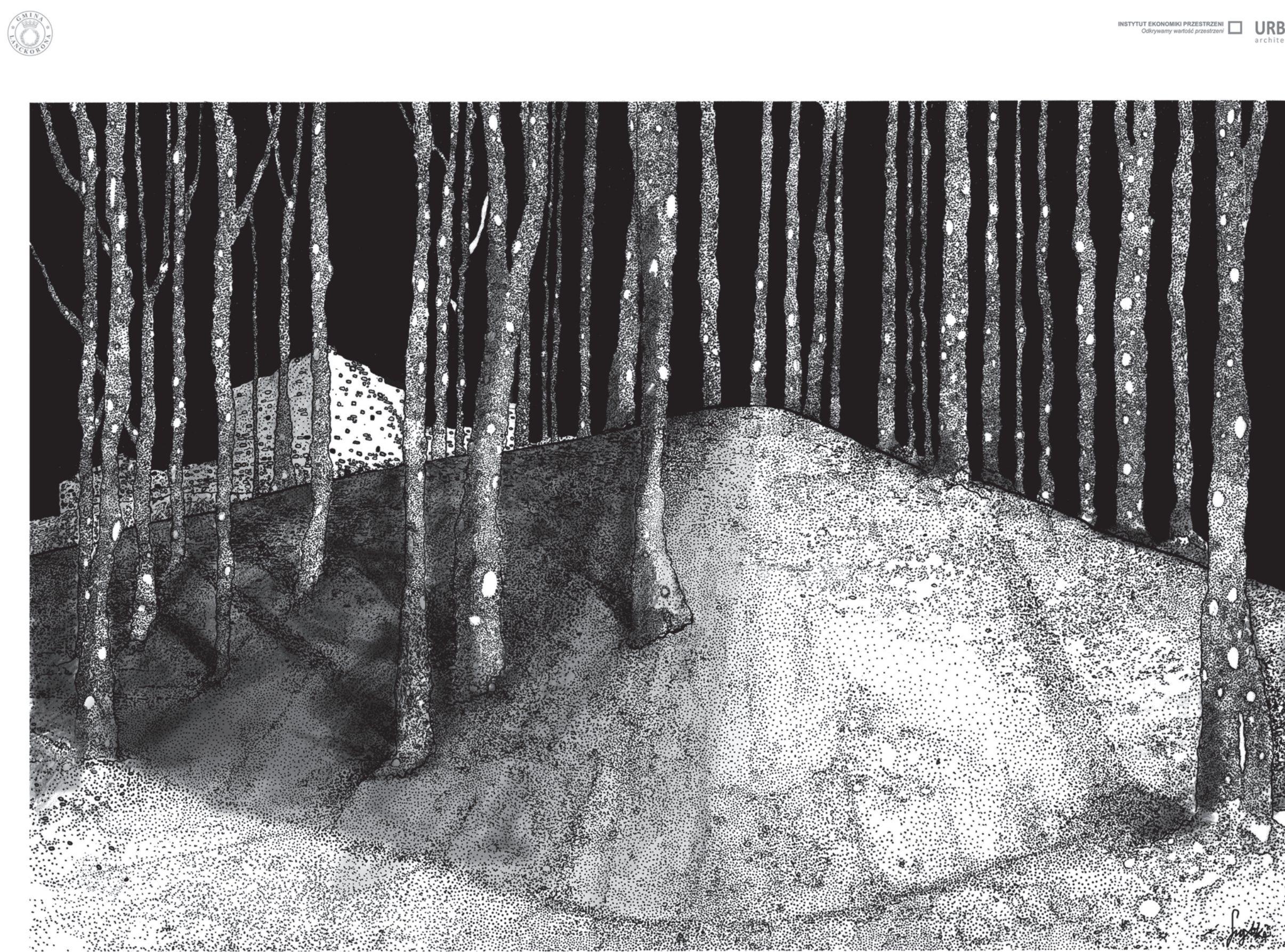
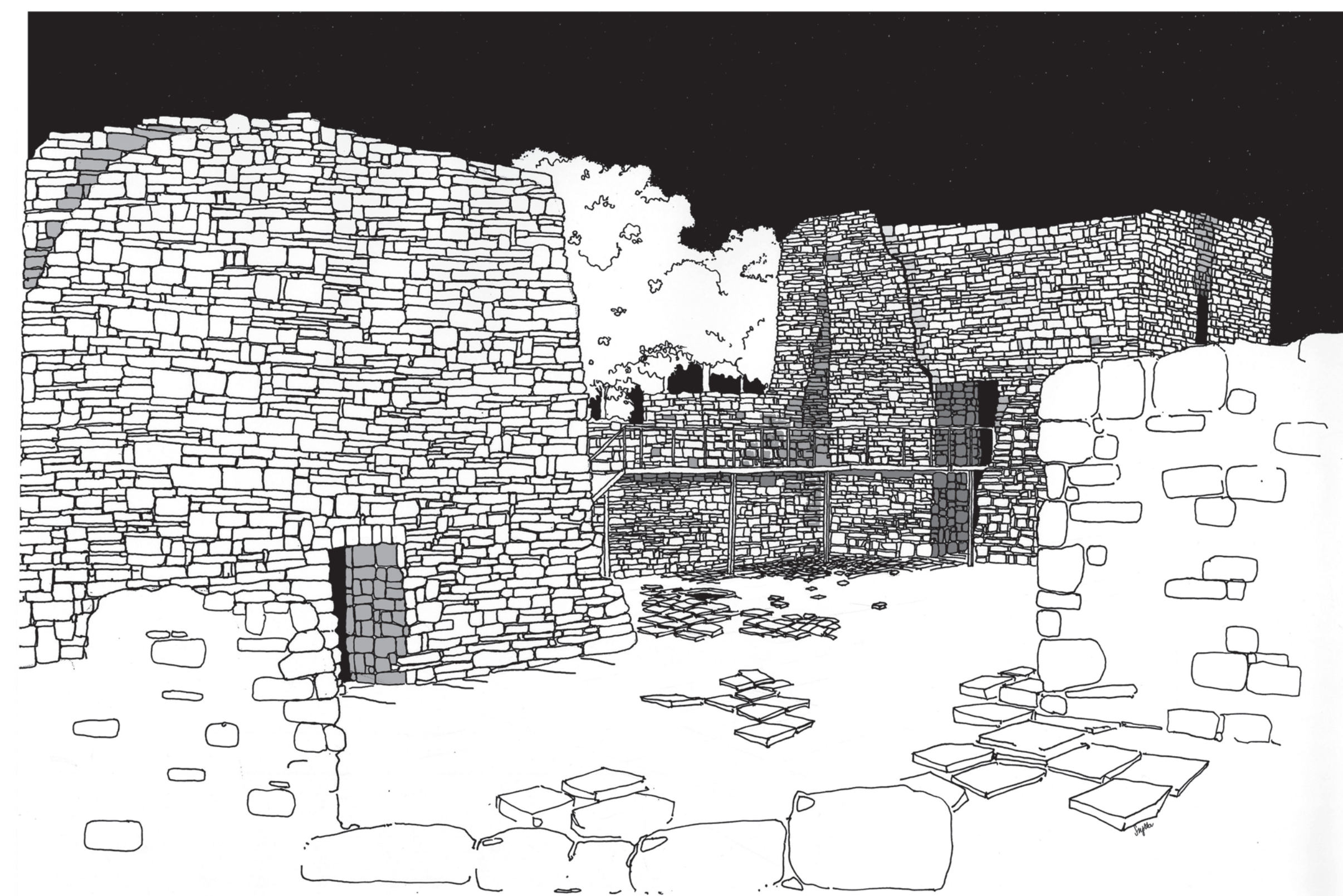
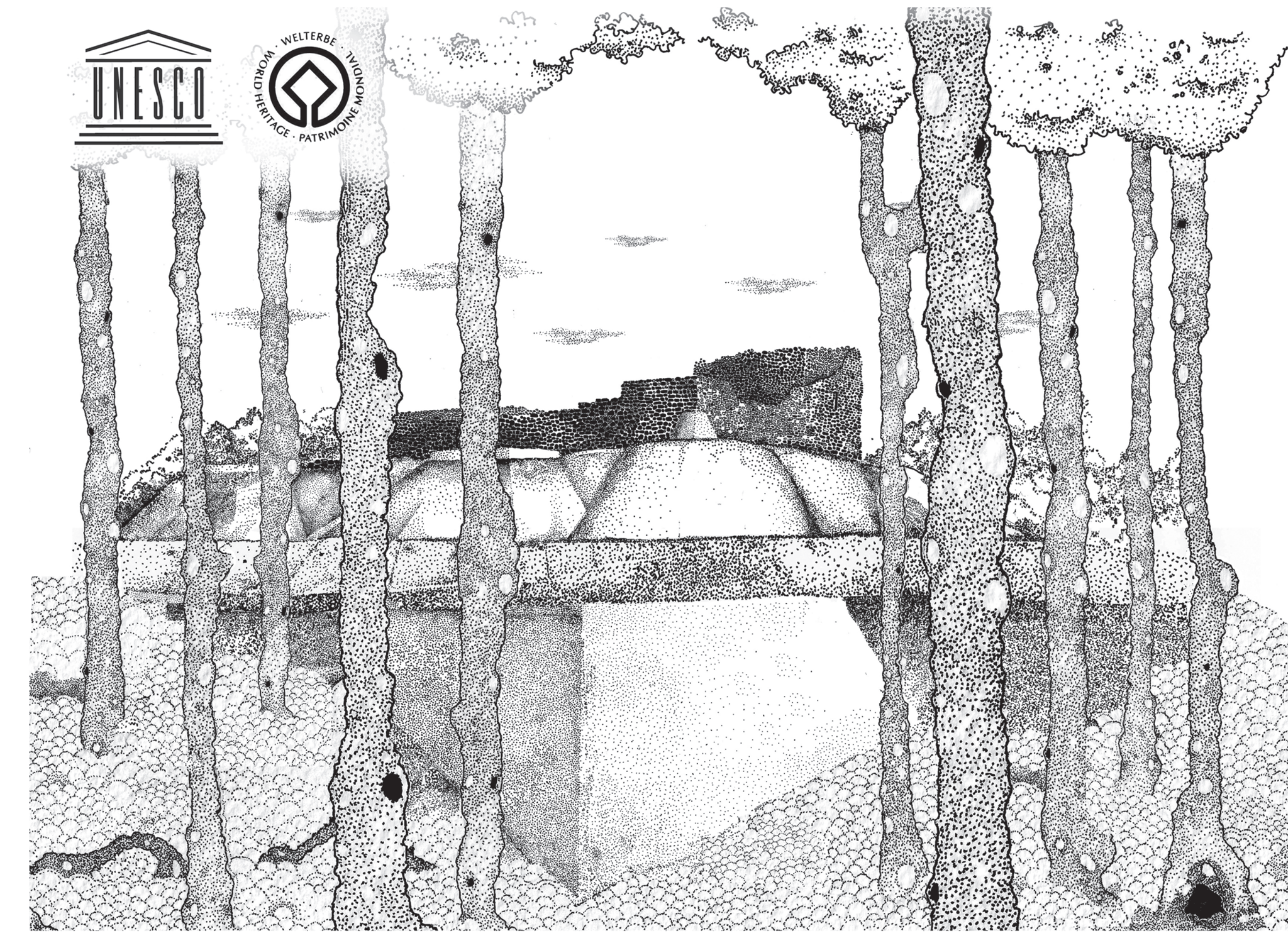
Systemy fortyfikacyjne na szczycie Góry Zamkowej w Lanckoronie. Nałożenie rzutów z planów historycznych na zdjęcie hipsometryczne ukazywania terenu (z eliminacją pokrycia zielenią):

1. Gródek stożkowaty z X. w., system ścianowy,
 2. Zamek z XIV w., system ścianowo-wieżowy,
 3. Zamek - front w systemie bastionowym,
 4. Front w systemie bastionowym, modernizacja fortyfikacji zamku z końca wieku XVI i z 1771 r.,
 5. Front w systemie bastionowym XVII-XVIII w.,
 6. Front w systemie bastionowym z lat 1771-1772, fortyfikacje konfederackie,
 7. Fortyfikacje w systemie bastionowym wraz z działami wysuniętymi i starszaniem stoku, wykonane przez Austriaków po 1772,
 8. Front w systemie kleszczowym, rozpoczęty przez konfederatów w 1772, ukończony przez Austriaków,
 9. Front we wczesnym systemie poligonalnym, rozpoczęty przez konfederatów, ukończony przez Austriaków,
 10. Konfederacka luneta detaszowana (1772), system poligonalny, symbol początków systemu fortowego.
- Studium fortyfikacji i interpretacja - Piotr Knez, Krzysztof Wielgus, Szymon Wielgus na podstawie badań Janusza Smólskiego, Eligiusza Dworaczynskiego, Piotra Sadowskiego, Zbigniewa Mirka, Patrycji Garbaliń; URBA Architects Sp. z o.o. Politechnika Krakowska, Katedra Architektury Krajobrazu

URBA architects

POLITECHNIKA KRAKOWSKA
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY
KATEDRA ARCHITEKTURY KRAJOBRAZU

Rysunek 1
Wizja krajobrazu Bastionu IV po rewaloryzacji

Marsz, marsz, me serce...
(Marsz Konfederatów Barskich)

*Marsz, marsz me serce, pobudkę biją,
Strzelaj modlitwy, a chwał Maryją:
Bo u Maryi jesteś w komendzie,
Nad Nią mocniejszej świat mieć nie będzie.*

*Feldgradron biją stawaj do tropu,
Żadnemu Pani nie da urlopu:
Masz urlop życia nie wiesz jak długo,
Bądźże tej Pannie na wieki służką.*

*Stań do parolu, odbierz go śmiało,
Aby na wieki w twym sercu trwało:
Parol jest Jezus, hasło Maryja,
Niech Im twe serce na wieki sprzyja.*

*Wierz artykuły mocno w swej wierze,
Byś powinności pilnował szczerze:
Jak zdradzisz Panią będziesz w areszcie,
Wspomnij o życia swojego reszcie.*

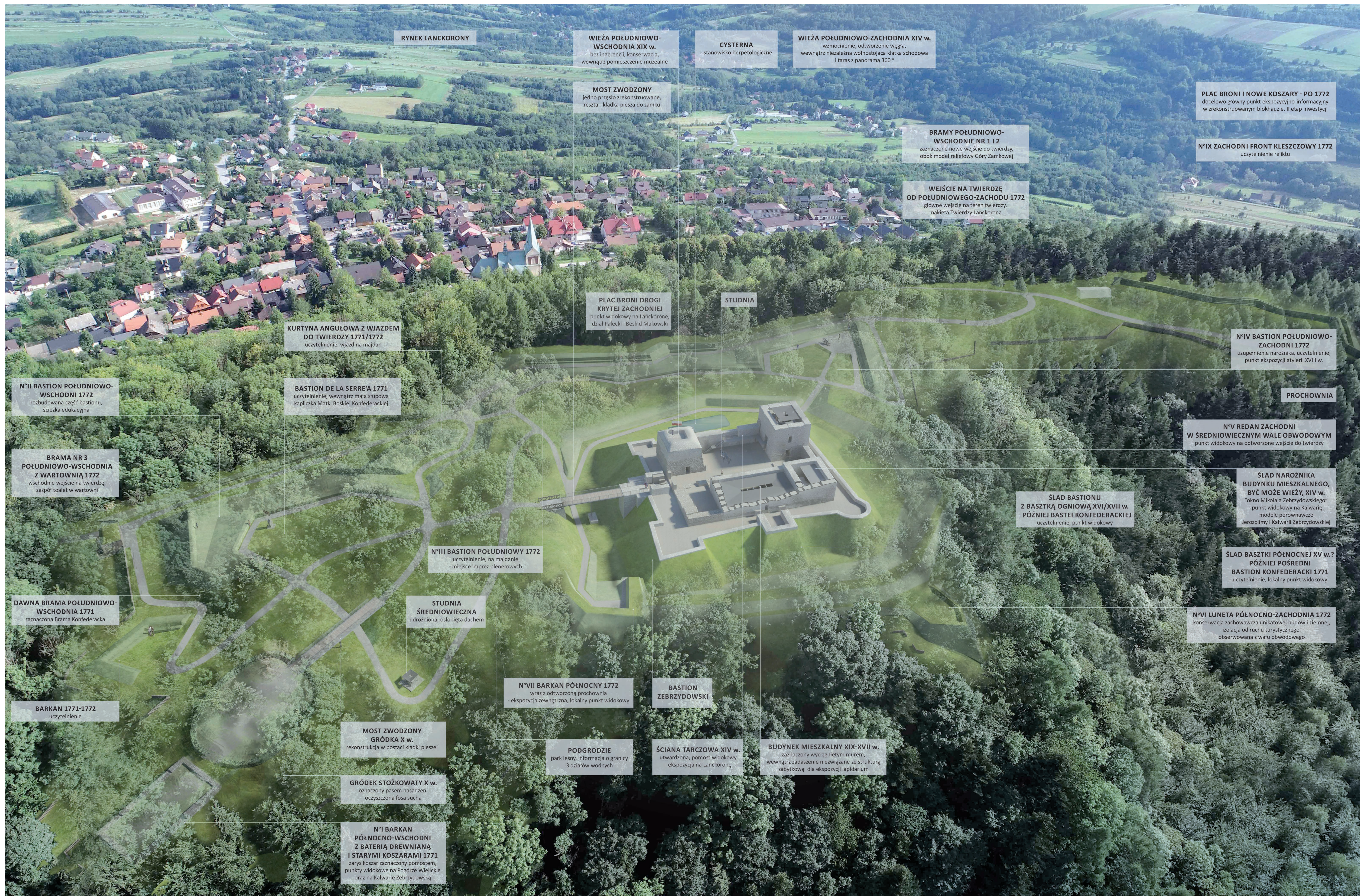
*Dezerterować od niej nie mogę,
Bo mi uczyni w mem sercu trwozę:
Pamiętaj na to żeś w regimencie,
Że musisz stanąć w każdym momencie.*

*Już czapstrzyk biją, zamkną Fortecę,
Idź do kwatery wojska człowiecze:
Tam ci należy, tam idź gdzie każą,
Bo jak nie pójdziesz z rangi wymażą.*

*A przy ostatnim życia momencie,
Wybrańcem Panny bądź w regimencie:
I żebyś poszedł z abszejtem swoim,
Z błogosławieństwem Maryi twojem.*

PLANSZA UKAZUJE POŻĄDANE KOREKTY STANU KRAJOBRAZU ZAMKU I TWIERDZY LANCKORONA, WG PROJEKTU, KTÓRY UZYSKAŁ POZWOLENIE MAŁOPOLSKIEGO WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW I POSIADAJĄCEGO PRAWOMOCNE POZWOLENIE NA BUDOWĘ, OPARTEGO NA BADANIACH ARCHEOLOGICZNYCH I HISTORYCZNYCH.
RYSUNKI - mgr inż. arch. KATARZYNA SZYBKA,
URBA-ARCHITECTS,
PLANSZA - dr inż. arch. KRZYSZTOF WIELGUS,
POLITECHNIKA KRAKOWSKA

URBA architects

RYNEK LANCKORONY

WIEŻA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA XIX w.
bez ingerencji, konserwacja, wewnątrz pomieszczenie muzealne

CYSTERNA
- stanowisko herpetologiczne

WIEŻA POŁUDNIOWO-ZACHODNIA XIV w.
wzmocnienie, odtworzenie wnętrza, wewnątrz niezależna wolnostojąca klatka schodowa i taras z panoramą 360°

MOST ZWODZONY
Jedno przęsło zrekonstruowane, reszta - kładka piesza do zamku

BRAMY POŁUDNIOWO-WSCHODNIE NR 1 I 2
zaznaczone nowe wejście do twierdzy, obok model reliefowy Góry Zamkowej

PLAC BRONI I NOWE KOSZARY - PO 1772
docelowo główny punkt ekspozycyjno-informacyjny w zrekonstruowanym blokhauzie. II etap inwestycji

N°IX ZACHODNI FRONT KLESZCZOWY 1772
uczelnienie reliktu

WEJŚCIE NA TWIERDZĘ OD POŁUDNIOWEGO-ZACHODU 1772
główne wejście na teren twierdzy, makieta Twierdzy Lanckorona

PLAC BRONI DROGI KRYTEJ ZACHODNIEJ
punkt widokowy na Lanckoronę, dział Palecki i Beskid Makowski

STUDNIA

N°IV BASTION POŁUDNIOWO-ZACHODNI 1772
uzupełnienie narożnika, uczelnienie, punkt ekspozycji artylerii XVIII w.

KURTYNA ANGUŁOWA Z WJAZDEM DO TWIERDZY 1771/1772
uczelnienie, wjazd na majdan

PROCHOWNIA

N°II BASTION POŁUDNIOWO-WSCHODNI 1772
rozbudowana część bastionu, ścieżka edukacyjna

BASTION DE LA SERRE'A 1771
uczelnienie, wewnątrz mata słupowa kapliczka Matki Boskiej Konfederackiej

N°V REDAN ZACHODNI W ŚREDNIOWIECZNYM WALE OBWODOWYM
punkt widokowy na odtworzone wejście do twierdzy

BRAMA NR 3 POŁUDNIOWO-WSCHODNIA Z WARTOWNIĄ 1772
wschodnie wejście na twierdź, zespół toalet w wartowni

ŚLĄD BASTIONU Z BASZTKĄ OGNIOWĄ XVI/XVII w. - PÓŹNIEJ BASTEI KONFEDERACKIEJ
uczelnienie, punkt widokowy

ŚLĄD NAROŻNIKA BUDYNKU MIESZKALNEGO, BYĆ MOŻE WIEŻY, XIV w.
"okno Mikołaja Zebrzydowskiego" - punkt widokowy na Kalwarię, modele porównawcze Jeruzolimy i Kalwarii Zebrzydowskiej

N°III BASTION POŁUDNIOWY 1772
uczelnienie, na majdanie - miejsce imprez plenerowych

ŚLĄD BASZTKI PÓŁNOCCNEJ XV w.? PÓŹNIEJ POŚREDNI BASTION KONFEDERACKI 1771
uczelnienie, lokalny punkt widokowy

DAWNA BRAMA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA 1771
zaznaczona Brama Konfederacka

STUDNIA ŚREDNIOWIECZNA
udrożniona, osłonięta dachem

N°VI LUNETKA PÓŁNOCNO-ZACHODNIA 1772
konserwacja zachowawcza unikatowej budowli ziemnej, izolacja od ruchu turystycznego, obserwowana z wału obwodowego

BARKAN 1771-1772
uczelnienie

N°VII BARKAN PÓŁNOCCNY 1772
wraz z odtworzoną prochownią - ekspozycja zewnętrzna, lokalny punkt widokowy

BASTION ZEBRZYDOWSKI

MOST ZWODZONY GRÓDKA X w.
rekonstrukcja w postaci kładki pieszej

PODGRODZIE
park leśny, informacja o granicy 3 działów wodnych

ŚCIANA TARCZOWA XIV w.
utwardzona, pomost widokowy - ekspozycja na Lanckoronę

BUDYNEK MIESZKALNY XIX-XVII w.
zaznaczony wyciągniętym murem, wewnątrz zadanie niezwiązane ze strukturą zabytkową dla ekspozycji lapidarium

GRÓDEK STOŻKOWY X w.
oznaczony pasem nasadzeń, oczyszczona fosa sucha

N°I BARKAN PÓŁNOCNO-WSCHODNI Z BATERIĄ DREWNIANĄ I STARYMI KOSZARAMI 1771
zarys koszar zaznaczony pomostem, punkty widokowe na Pogórze Wielickie oraz na Kalwarię Zebrzydowską

